

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6:342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2023.12>**Р. С. Кірін***доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник**Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України»
orcid.org/0000-0003-0089-4086***С. В. Грищак***кандидат юридичних наук, доцент,
директор Навчально-наукового інституту
гуманітарних і соціальних наук
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»
orcid.org/0000-0002-6302-1322*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ У СТРАТЕГІЯХ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

В статті досліджуються актуальні питання забезпечення та реалізації екологічних прав у Стратегіях державної екологічної політики і безпеки України під час воєнного періоду. Зазначається, що питання дотримання екологічних прав громадян задекларовано у СЕП-2030 як одне із засадничих, яке виступає і складовою її мети і одним з принципів реалізації.

В статті аргументовано, що в напрямку забезпечення і реалізації екологічних прав, зміст СЕП-2030 є достатньо обмеженим і таким, що не відповідає поняттю «державна екологічна політика». Виявлено недостатню підзаконну підтримку СЕП-2030, що обмежена окремими дорученнями для уряду. Підкреслюється, що позиція останнього виглядає недосконалою навіть в умовах відсутності мілітарного впливу на довкілля та права людини, та такою, що не у належній мірі реагує на слабкість та неефективність наявної системи забезпечення дотримання екологічних прав.

В статті акцентується увага на відсутності сталої кореляції СЕБ-2030 не тільки з СЕП-2030, а й з базовим актом екологічного законодавства, антропоохоронний пріоритет якого базується на тому, що саме людина, її життя та здоров'я разом із довкіллям і його станом виступають основними об'єктами права екологічної безпеки. Обґрунтовано, що виклики воєнного періоду зумовлюють формування відповідної сукупності правового інструментарію, за допомогою якого має вибудовуватися платформа для прямих чи опосередкованих заходів з попередження, охорони захисту та відновлення порушених збройною агресією екологічних прав громадян, у тому числі міжнародного механізму для реєстрації збитків.

Отже, в статті запропоновано групування наявних нормативно-правових актів, прийнятих під час воєнного стану в Україні, а також розглянути питання щодо конкретизації та уточнення положень СЕП-2030 відносно механізмів забезпечення його реалізації в напрямку забезпечення здійснення та захисту всього комплексу конституційних та екологічних прав громадян в Україні у мирний та воєнний періоди.

Ключові слова: екологічні права, екологічне законодавство, конституційні права людини, забезпечення та реалізація прав, воєнний період, мілітарний вплив.

Kirin R. S., Hryshchak S. V. PROVISION AND IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL RIGHTS IN THE STRATEGIES OF STATE POLICY AND SAFETY: CHALLENGES OF THE WAR PERIOD

The article examines the current issues of ensuring and implementing environmental rights in the State Environmental Policy and Security Strategies of Ukraine during the war period. It is noted that the issue of compliance with the environmental rights of citizens is declared in SEP-2030 as one of the fundamental ones, which acts as a component of its goal and one of the principles of its implementation.

The article argues that in the direction of ensuring and implementing environmental rights, the content of SEP-2030 is quite limited and does not correspond to the concept of «state environmental policy». Insufficient statutory support for SEP-2030, which is limited to separate mandates for the government, was revealed. It is emphasized that the position of the latter looks imperfect even in the absence of military influence on the environment and human rights, and such that it does not adequately respond to the weakness and ineffectiveness of the existing system for ensuring compliance with environmental rights.

The article focuses attention on the lack of permanent correlation of ESS-2030 not only with SEP-2030, but also with the basic act of environmental legislation, the anthropoprotective priority of which is based on the fact that it is man, his life and health, together with the environment and its condition the main objects of environmental safety law. It is well-founded that the challenges of the war period require the formation of an appropriate set of legal instruments, which should be used to build a platform for direct or indirect measures to prevent, protect, protect and restore the environmental rights of citizens violated by armed aggression, including an international mechanism for registering damages.

Therefore, the article proposes a grouping of existing legal acts adopted during martial law in Ukraine, as well as to consider the issue of concretizing and clarifying the provisions of SEP-2030 regarding the mechanisms for ensuring its implementation in the direction of ensuring the implementation and protection of the entire complex of constitutional and environmental rights of citizens in Ukraine in peacetime and wartime periods.

Key words: environmental rights, environmental legislation, constitutional human rights, provision and implementation of rights, wartime, military influence.

Постановка проблеми. Екологічні права громадян належать до основних (фундаментальних), природних прав, закріплених на рівні Конституції України. У більш консолідованому вигляді їх перелік викладено у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (далі – закон про охорону НПС) [1].

Достатньо уваги приділено захисту екологічних прав людини й у положеннях міжнародно-правових актів у галузі прав людини і права довкілля. Натомість, конкретизація правового регулювання відносин щодо забезпечення, гарантій реалізації, поновлення та захисту екологічних прав у національному законодавстві здійснюється, перш за все, у нормативно-правових актах концептуального та стратегічного характеру, прийняття яких є пріоритетом як для парламенту так і для уряду України.

Перш за все йдеться про право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище (далі – НПС), відносини із забезпечення якого є предметом регулювання не лише національних, а й міжнародних правових актів, адже це право притаманне людині з моменту її народження, незалежно від позиції держави. Це фактичне право кожного громадянина вимагати дотримання еколого-правових приписів, якому відповідає обов'язок держави з його гарантування та забезпечення.

В той же час, їх зміст, в умовах мілітарного впливу на довкілля людини, а відтак і на довілеві права людини, потребує окремого аналізу та корегування, адже у новітній історії нашої країни подібний стан НПС трапився уперше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд питань реалізації, забезпечення та охорони екологічних прав, а так само і охорони НПС, значно активізувався з початком повномасштабної збройної агресії. Останньою, згідно із Дашбордом про загрози довкіллю станом на 22.03.2023 р. завдано збитків у розмірі 441 млрд грн. [2], що у порівнянні із доходами Державного бюджету України на 2023 р. у сумі 1329 млрд грн., складає його третину. Тож, цей напрям досліджень безумовно став одним з найактуальніших для багатьох вчених з різних галузей знань, у тому числі, й права.

Зокрема, О.О. Орлова та О.Л. Полонська у своїй статті справедливо наголошують, що з огляду на масштабність екологічних проблем, які на теперішній час мають глобальний характер, реалізація екологічної функції лише однією або декількома державами не може бути ефективною, оскільки подолання екологічних проблем можливе лише у тісній співпраці всього світового співтовариства та при активній участі правосвідомого населення [3, с. 198].

О.О. Сурілова стверджує, що забезпечення прав людини під час збройних конфліктів є актуальною проблемою сучасного світу, однак у сучасному міжнародному праві захист права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля та інших екологічних прав в умовах збройного конфлікту не врегульований. Авторка відзначає, що збройний конфлікт, який триває на сході України призвів до масштабних негативних впливів на довкілля, посилення ризиків виникнення аварійних ситуацій на промислових та інфраструктурних об'єктах, що створює небезпеку порушення фундаментального екологічного права на екологічно безпечне, чисте та здорове НПС та матиме тривалі наслідки у світовому масштабі. На її думку, в умовах що склалися, надання інформації про загрози екологічній безпеці є майже єдиним засобом забезпечення екологічних прав людини. Крім того, потребують посилення і механізми судового захисту екологічних прав людини внаслідок збройного конфлікту [4, с. 343, 346].

Розглядаючи особливості державного екологічного нагляду (контролю) в Україні в умовах воєнного стану, У.В. Антонюк відзначає, що незважаючи на існуючу складну ситуацію в Україні в умовах військової агресії, здійснення функції державного екологічного нагляду (контролю) має надзвичайно важливе значення і тому не може бути призупинено чи припинено діяльність Державної екологічної інспекції України та її територіальних підрозділів, принаймні на тих територіях, де є можливим їх функціонування. З одного боку, це буде стримуючим фактором та превенцією щодо вчинення екологічних правопорушень на територіях, які не є в зоні бойових дій, з іншого – їх діяльність є вкрай необхід-

ною для виявлення та фіксації фактів військових екологічних злочинів та шкоди довкіллю і його природним ресурсам з боку агресора, а також для гарантування і захисту конституційних екологічних прав громадян [5, с. 653].

З огляду на проведені дослідження, К.А. Козмуляк вважає, що з метою збереження довкілля в прийнятному стані, забезпечення екологічної безпеки та формування передумов для ефективної відбудови України необхідним є: - дотримання вимог міжнародних актів, спрямованих на охорону довкілля або окремих його компонентів як під час воєнних дій, так і у післявоєнний період; - чітка фіксація порушень норм чинного законодавства України та міжнародних актів у цій сфері; - ретельна оцінка завданих збитків та притягнення винних до юридичної відповідальності; - врахування екологічної складової в документах стратегічного планування та при плануванні діяльності, що підлягає оцінці впливу на довкілля при проведенні відновлювальних робіт з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану та у відбудовний період [6, с. 178–179].

Наукове видання М.В. Краснової та Ю.А. Краснової присвячене дослідженню теоретико-правових та практичних аспектів реалізації та захисту сучасного типу прав людини і громадянина – екологічних прав громадян. На засадах досягнень сучасної теорії права, теорії конституційного та екологічного права, інших галузей розкрито засади становлення цього важливого правового інституту, механізми реалізації та захисту юридичних можливостей громадян у галузі використання природних ресурсів, охорони НПС та забезпечення екологічної безпеки [7].

Ці та багато інших публікацій, зроблених з часу початку російсько-української війни (з 2014 р.) та періоду її загострення (з 2022 р. і до тепер), свідчать про вихід досліджень у сфері екологічних прав громадян на новий рівень актуальності, обумовлений їх порушенням новим для України видом деліктів – мілітарними екологічними правопорушеннями. Їх наслідки характеризуються порушенням закріпленого в Конституції України і забезпеченого державою права особи: - проживати в середовищі, яке не загрожує життю та не спричиняє шкоду здоров'ю; - користуватися для задоволення своїх життєво необхідних потреб безпечними природними ресурсами; - мати вільний доступ до інформації про стан довкілля; - вимагати від держави, інших суб'єктів виконання норм екологічної безпеки, а у випадку їх порушення - звертатися за захистом порушеного права та відшкодування завданої цим шкоди тощо.

Водночас, забезпечення та реалізація екологічних прав, особливо у воєнний період, багато в чому залежить від конкретизації конституційних положень у законодавчих та підзаконних актах різ-

них галузей, рівня їх оперативного реагування на зміст відносин, що виникли в цей час.

Метою статті є аналіз правового регулювання відносин у сфері забезпечення та реалізація екологічних прав в новітніх Стратегіях державної екологічної політики України (далі – СЕП-2030) і екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату (далі – СЕБ-2030), їх оцінка та формулювання пропозицій з корегування, обумовленого наявним впливом збройної агресії.

Виклад основного матеріалу. Прошло більше трьох років з дня набрання чинності новітньої СЕП-2030 [8], в якій було зазначено, що серед першопричин екологічних проблем України виступає й незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян. Натомість метою СЕП-2030 є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України задля: – забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля; – впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем. Більше того, дотримання екологічних прав громадян визначено як принцип, за яким здійснюється реалізація засад СЕП-2030.

Тож, питання дотримання екологічних прав громадян задекларовано у СЕП-2030 як одне із засадничих, що виступає і складовою її мети і одним з принципів реалізації. В той же час сучасний стан дотримання екологічних прав є фактором, який обумовлює проблеми довкілля України. Для подолання останніх у змісті СЕП-2030 сформульовані стратегічні цілі, на досягнення яких вона власне й спрямована.

Зокрема, серед завдань цілі 1 «Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва» зазначено забезпечення дотримання екологічних прав та обов'язків громадян, доступу громадськості до правосуддя з питань охорони НПС та природокористування. При цьому вказане завдання є єдиним, яке безпосередньо торкається екологічних прав громадян. Хоча в очікуваних результатах реалізації СЕП-2030 вказано, у тому числі, що запровадження системи електронного врядування та автоматизованих інформаційних систем екологічних даних значно посилить прозорість, оперативність та якість прийняття управлінських рішень, дотримання екологічних прав громадян.

Реалізація ж СЕП-2030 дасть змогу: 1) створити ефективну систему доступу до публічної інформації/даних; 2) забезпечити дотримання екологічних прав громадськості на доступ до публічної інформації з питань охорони НПС; 3) підвищити рівень екологічної свідомості громадян України.

Власне цим, в напрямку забезпечення і реалізації екологічних прав, зміст СЕП-2030 і обмежується. Така позиція держави по відношенню до прав своїх громадян, як мінімум, дивує, адже, за визначенням поняття «державна екологічна політика» є діяльністю державних органів, спрямованої на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [9].

Характерним для СЕП-2030 є й недостатня підзаконна підтримка, оскільки виходячи зі змісту самої Стратегії для Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) передбачені лише наступні доручення: – висвітлення результатів моніторингу та оцінки виконання СЕП-2030 у Національній доповіді про реалізацію СЕП-2030 та її подання кожні п'ять років; – розробка та затвердження Національного плану дій (далі – НПД) з охорони НПС; – інтеграція НПД в регіональні програми соціально-економічного розвитку та деталізація на рівні регіональних планів дій з охорони НПС.

При цьому відмічу, що зв'язок СЕП-2030 з положеннями регіональної екологічної політики був розрахований на Стратегію регіонального розвитку на період до 2020 р., натомість зараз чинною є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 рр. [10], в якій СЕП-2030 визначена як один з інструментів її реалізації. Остання, в свою чергу, здійснюватиметься на основі комплексного територіального підходу, який передбачає, що об'єктом у рамках регіональної політики є територія, яка характеризується специфічним набором соціальних, просторових, екологічних та економічних особливостей.

У 2021 р. КМУ був затверджений НПД з охорони НПС на період до 2025 р. [11], в якому були деталізовані найменування його заходів, строки, відповідальні особи та індикатори виконання по п'яти стратегічним цілям, що диференційовані на окремі оперативні цілі. Зокрема, у плані з'являється поняття «право територіальних громад на належне інформування про плановану діяльність та оцінку впливу на довкілля (далі – ОВД)».

Проте, окремої уваги заслуговує оперативна ціль «Забезпечення дотримання екологічних прав та обов'язків громадян, доступу громадськості до правосуддя з питань охорони НПС та природокористування» в межах реалізації якої передбачено тільки два заходи: 1) підготовка та оприлюднення щоквартальної аналітичної інформації про роботу із зверненнями громадян, що надійшли до Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України (далі – Міндовкілля); 2) удосконалення Реєстру ОВД в частині оприлюднення післяпроектного моніторингу з метою виявлення будь-яких розбіжностей і відхилень у прогнозованих рівнях впливу та ефек-

тивності заходів із запобігання забрудненню довкілля та його зменшення.

Очевидно, що така позиція уряду відносно заходів із забезпечення дотримання екологічних прав громадян, є явно неодосконалою навіть в умовах відсутності мілітарного впливу на довкілля та права людини. КМУ, ймовірно, залишив поза увагою один з парламентських висновків [12], відповідно до якого в Україні питання захисту довкілля регулюють понад 40 законів та сотні підзаконних нормативно-правових актів, проте система відповідальності за екологічні правопорушення, забезпечення дотримання екологічних прав людини залишається слабкою та неефективною. Неврахована також і пропозиція про дотримання екологічних прав людини, зокрема, про удосконалення державної системи біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів.

Окремо слід зупинитися на положеннях СЕБ-2030 [13] в обраній для дослідження сфері та їх взаємозв'язку із вже розглянутими приписами СЕП-2030. Так, наприклад у СЕБ-2030 вказано, що дана Стратегія розроблена для забезпечення виконання, у тому числі й, СЕП-2030. Хоча, при цьому закон про охорону НПС [1], в якому власне й розкривається поняття «екологічна безпека» взагалі не згадується, окрім необхідності внесення змін до нього щодо включення у сферу дії зазначеного закону питань зміни клімату. Тож, якщо виходити із розуміння екологічної безпеки як такого стану НПС, при якому забезпечується: а) попередження погіршення екологічної обстановки; б) виникнення небезпеки для здоров'я людей; то очевидним стає її антропоохоронний пріоритет, який базується на тому, що саме людина, її життя та здоров'я разом із довкіллям і його станом виступають основними об'єктами права екологічної безпеки.

Більше того, на тлі визначення переліку основних проблем у сфері охорони НПС та природних ресурсів, які негативно впливають на здоров'я людей та сталість екосистем, а ні в змісті СЕБ-2030 а ні в операційному плані з її реалізації жодного разу не вживається термін «екологічні права». В той же час, у СЕБ-2030, серед іншого, зазначено, що потребують розв'язання такі крос-секторальні проблеми адаптації до зміни клімату як недостатнє урахування питань адаптації до зміни клімату та сталого природокористування під час розвитку процесу децентралізації та розширення прав громад на природні ресурси.

Екологічна шкода, якої завдала і продовжує завдавати країна-агресор Україні з 24.02.2022 р., набула колосальних масштабів: десятки підірваних ракетами нафтобаз з десятками тисяч тон нафтопродуктів, пошкодження нафто-, газо-

та аміакопроводів, нанесення прицільних ударів по місцях зберігання інших небезпечних речовин, що призводить до значного за обсягом забруднення поверхневих вод, ґрунтів, атмосферного повітря, забруднення акваторій Чорного та Азовського морів [14].

Все це свідчить про пряме порушення не тільки українського, але і міжнародного екологічного законодавства, прав людини, норм екологічної та техногенної безпеки. Тож, у період воєнного стану конче потрібно приділяти увагу реальним та потенційним наслідкам війни, вивчати їх вплив комплексно, адже проблеми зі станом довкілля можуть з часом трансформуватися на загрози соціального характеру. Найбільш небезпечними об'єктами, які можуть безпосередньо вплинути на здоров'я та життя українців та громадян ближнього зарубіжжя, є: – атомні електростанції та сховища ядерних відходів; – хвостові та осадові сховища відходів; – підприємства хімічної галузі та їх сховища; металургійні об'єкти та їх сховища тощо.

В цьому аспекті безумовно права У.В. Антонюк, яка наголошує про те, що існуюча екологічна ситуація у зоні бойових дій, становить реальну небезпеку для життя і здоров'я людей, і унеможливорює проживати чи, навіть, потенційно перебувати у чистих, якісно безпечних екологічних умовах. Також, громадяни не можуть повною мірою користуватись природними благами та ресурсами для задоволення своїх фізіологічних потреб та інтересів. Все це у комплексі створює надскладні умови для реалізації конституційних екологічних прав громадян в Україні [15, с. 45].

Відтак, виклики воєнного періоду зумовлюють й формування відповідної сукупності правового інструментарію, за допомогою якого має вибудовуватися платформа для прямих чи опосередкованих заходів з попередження, охорони захисту та відновлення порушених збройною агресією екологічних прав громадян. Їх групування, виходячи з наявних нормативно-правових актів переважно підзаконного рівня, прийнятих під час воєнного стану в Україні, пропонується здійснити наступним чином: – виявлення, встановлення, фіксація, документування, реєстрація та аналіз фактів порушення екологічних норм національного та міжнародного законодавства з урахуванням взаємозв'язку права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля з правом на життя та людську гідність; – оцінка та визначення екологічної шкоди, втрат, збитків і наслідків (напрями, організаційні та методичні засади), завданих Україні внаслідок збройної агресії (земельні ресурси, фонд надр, водні ресурси, атмосферне повітря, лісовий фонд, природно-заповідний фонд тощо); – створення в Україні Координаційного центру з оцінки екологічної шкоди; – створення державної систе-

ми моніторингу довкілля, вдосконалення правового регулювання екологічної інформації; – створення правових механізмів з метою здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах (Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини, спеціальний трибунал тощо) справ та/або заяв, пов'язаних зі збройним конфліктом міжнародного характеру/збройної агресії інших держав на території України; – особливості проведення ОВД діяльності, пов'язаної з наслідками збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій, у тому числі міжнародного механізму для реєстрації збитків.; – особливості подання щорічної Національної доповіді про стан НПС в Україні в період воєнного стану тощо.

Нарешті пропонується розглянути питання щодо конкретизації та уточнення положень СЕП-2030 відносно механізмів забезпечення його реалізації в напрямку забезпечення реалізації та захисту всього комплексу конституційних та екологічних прав громадян в Україні у мирний та воєнний періоди, а також впорядкування екологічного законодавства України шляхом його систематизації по кожному з природних об'єктів і ресурсів із забезпеченням екосистемного та інноваційно-інвестиційного підходів.

Висновки. Проведений аналіз сучасного рівня урегульованості відносин у сфері забезпечення та реалізації екологічних прав у Стратегіях державної екологічної політики і безпеки дав можливість сформулювати наступні висновки:

1. Встановлено, що питання дотримання екологічних прав громадян задекларовано у СЕП-2030 як одне із засадничих, яке виступає і складовою її мети і одним з принципів реалізації. В той же час сучасний стан дотримання екологічних прав є фактором, що обумовлює проблеми довкілля України, для подолання яких серед завдань лише однієї стратегічної цілі передбачено забезпечення дотримання екологічних прав та обов'язків громадян, доступу громадськості до правосуддя з питань охорони НПС та природокористування.

2. Виявлено, що серед очікуваних результатів реалізації СЕП-2030, передбачено запровадження системи електронного врядування та автоматизованих інформаційних систем екологічних даних, які значно посилять прозорість, оперативність та якість прийняття управлінських рішень, дотримання екологічних прав громадян, а власне реалізація СЕП-2030 дасть змогу: – створити ефективну систему доступу до публічної інформації/даних; – забезпечити дотримання екологічних прав громадськості на доступ до публічної інформації з питань охорони НПС; – підвищити рівень екологічної свідомості громадян України.

3. Аргументовано, що в напрямку забезпечення і реалізації екологічних прав, зміст СЕП-2030 є достатньо обмеженим і таким, що не відповідає поняттю «державна екологічна політика», під яким розуміється діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

4. Виявлено недостатню підзаконну підтримку СЕП-2030, що обмежена такими дорученнями для уряду як: – висвітлення результатів моніторингу та оцінки виконання СЕП-2030 у Національній доповіді про реалізацію СЕП-2030 та її подання кожні п'ять років; – розробка та затвердження НПД з охорони НПС; – інтеграція НПД в регіональні програми соціально-економічного розвитку та деталізація на рівні регіональних планів дій з охорони НПС.

5. Встановлено, що в межах реалізації операційної цілі НПД-2025 «Забезпечення дотримання екологічних прав та обов'язків громадян, доступу громадськості до правосуддя з питань охорони НПС та природокористування» передбачено тільки два заходи, які стосуються: – аналітичної інформації про роботу із зверненнями громадян; – Реєстру ОВД в частині оприлюднення післяпроектного моніторингу. Така позиція уряду виглядає недосконалою навіть в умовах відсутності мілітарного впливу на довкілля та права людини, та такою, що не у належній мірі реагує на слабкість та неефективність наявної системи забезпечення дотримання екологічних прав.

6. Розкрито відсутність сталої кореляції СЕБ-2030 не тільки з СЕП-2030, а й з базовим актом екологічного законодавства, в якому власне розглядається поняття «екологічна безпека», антропоохоронний пріоритет якого базується на тому, що саме людина, її життя та здоров'я разом із довкіллям і його станом виступають основними об'єктами права екологічної безпеки. Крім того, на тлі визначення переліку основних проблем у сфері охорони НПС та природних ресурсів, які негативно впливають на здоров'я людей та сталість екосистем, а ні в змісті СЕБ-2030 а ні в операційному плані з її реалізації жодного разу не вживається термін «екологічні права».

7. Обґрунтовано, що виклики воєнного періоду зумовлюють формування відповідної сукупності правового інструментарію, за допомогою якого має вибудовуватися платформа для прямих чи опосередкованих заходів з попередження, охорони захисту та відновлення порушених збройною агресією екологічних прав громадян.

8. Запропоновано групування наявних нормативно-правових актів, прийнятих під час воєнного стану в Україні: – виявлення, встановлення, фіксація, документування, реєстрація

та аналіз фактів порушення екологічних норм національного та міжнародного законодавства; – оцінка та визначення екологічної шкоди, втрат, збитків і наслідків, завданих Україні збройною агресією; – створення в Україні Координаційного центру з оцінки екологічної шкоди; – створення державної системи моніторингу довкілля; – створення правових механізмів з метою здійснення судового захисту прав та інтересів України, у тому числі міжнародного механізму для реєстрації збитків; – особливості проведення ОВД діяльності, пов'язаної з наслідками збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій; – особливості подання щорічної Національної доповіді про стан НПС в Україні в період воєнного стану.

9. Запропоновано розглянути питання щодо конкретизації та уточнення положень СЕП-2030 відносно механізмів забезпечення його реалізації в напрямку забезпечення здійснення та захисту всього комплексу конституційних та екологічних прав громадян в Україні у мирний та воєнний періоди, а також впорядкування екологічного законодавства України шляхом його систематизації по кожному з природних об'єктів і ресурсів із забезпеченням екосистемного та інноваційно-інвестиційного підходів.

Література

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 16.03.2023).
2. ЕкоЗагроза. Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/> (дата звернення: 22.03.2023).
3. Орлова О.О., Полонська О.Л. (2018) Право людини на сприятливе навколишнє середовище в аспекті реалізації екологічної функції сучасної Української держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* – № 3. – С. 195–199. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-5-195-199>
4. Сурілова О.О. Екологічні права людини: проблеми реалізації під час збройних конфліктів. *Права людини – пріоритет сучасної держави* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10 грудня 2021 року) / відп. ред. С.В. Ківалов. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – С. 343–347.
5. Антонюк У.В. Державний екологічний нагляд (контроль) в Україні в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за заг. ред. С.В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 1. – С. 651–654.
6. Козмуляк К.А. (2022) Правове регулювання охорони довкілля під час збройних конфліктів на прикладі України. *Науковий вісник Ужгородського національно-*

го університету. Серія: Право Том 1. № 73. С. 174–180. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.28>

7. Краснова М.В., Краснова Ю.А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2021. 148 с.

8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 28, ст. 980.

9. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Національна екологічна політика. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/natsionalna-ekologichna-polityka/> (дата звернення: 22.03.2023).

10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. *Офіційний вісник України*. 2020. № 67, ст. 2155.

11. Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 443-р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 42, ст. 2557.

12. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Пріоритети екологічної політики Верхов-

ної Ради України на наступні п'ять років» : Постанова Верховної Ради України від 14 січня 2020 р. № 457-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 30, ст. 211.

13. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 87, ст. 5584.

14. Про Звернення Верховної Ради України до Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, Європейського Парламенту, Європейської Комісії, парламентів та урядів держав – членів Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй щодо утворення спеціальної екологічної моніторингової місії для фіксації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації на території України : Постанова Верховної Ради України від 20 вересня 2022 р. № 2594-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 77, ст. 4633.

15. Антонюк У.В. (2022) Захист екологічних прав в Україні в умовах військової агресії. *Право та державне управління*. № 3. С. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.3.6>